

EDICIJA NETOPIJA

1. BEZ SKROVIŠTA – EDVARD SNOUDEN,
NSA I AMERIČKA DRŽAVA NADZORA, Glen Grinvald
2. DEEP WEB – MRAČNA STRANA INTERNETA, Anonimus
3. DARKNET – U DIGITALNOM PODZEMLJU, Džejmi Bartlet
4. SILICIJUMSKA DOLINA, Kristof Keze

DŽEJMI BARTLET

DARK

NET

U DIGITALNOM PODZEMLJU

Preveo
Nikola Pajvančić

■ Laguna ■

Naslov originala

Jamie Bartlett
THE DARK NET

Copyright © Jamie Bartlett 2014

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za moje sestriće Hjujija, Maksa, Sonija i Tomasa, koji su se rodili dok sam pisao ovu knjigu. Kad budu dovoljno porasli, nadam se da će je pročitati i pitati se zašto se oko ove teme dizala tolika prašina, i smejati se promašenim pokušajima predviđanja budućnosti.

Sadržaj

Napomena autora.	9
Uvod: Sloboda ili smrt	11
Prvo poglavlje: Raskrinkavanje trolova	23
Drugo poglavlje: Usamljeni vuk	56
Treće poglavlje: Na Galtovom ranču	80
Četvrto poglavlje: Tri klika	114
Peto poglavlje: Na putu	138
Šesto poglavlje: Svetla, veb-kamera, akcija.	167
Sedmo poglavlje: Verterov efekat	193
Zaključak: Zoltan protiv Zerzana.	221
Napomene.	243
Dodatna literatura	315
Izjave zahvalnosti.	323
O autoru.	327

Napomena autora

Knjiga *Darknet* obrađuje po mnogo čemu osjetljive i sporne teme. Glavni cilj mi je bio da pružim uvid u svet o kojem se često raspravlja, ali se retko istražuje – i to često s dobrim razlogom. Dok sam pisao ovu knjigu, nastojao sam da ostavim po strani sopstvene stavove i da objektivno i razložno izložim ono što sam doživio kao moguće. Čitalac će možda dovesti u pitanje koliko je uputno uopšte pisati o ovoj temi, i možda će ga zabrinuti informacije koje *Darknet* otkriva. Iako mi namera ni u kom trenutku nije bila da sastavim vodič za nezakonite i nemoralne aktivnosti na internetu, činjenica je da ova knjiga sadrži materijal koji može da šokira ili uvredi neke čitaoce.

Kao istraživač, osećao sam dužnost da poštujem privatnost osoba s kojima razgovaram. Kad god je to bilo potrebno, menjao sam imena, nadimke sa interneta i podatke koji bi dotičnu osobu mogli da identifikuju, a u jednom poglavlju sam napravio lik zasnovan na više pojedinaca. Takođe sam, da bih olakšao čitaocu, ispravio mnoge (ali ne sve) pravopisne greške iz citiranog materijala.

Trudio sam se da uspostavim ravnotežu između prava pojedinaca i društvene koristi koja, po mom mišljenju, proističe iz opisivanja ovih osoba i svetova u kojima se kreću. Ipak, nije reč o nepogrešivom metodu, već o nizu procena. Svu odgovornost za eventualne greške, propuste i nepreciznosti snosim isključivo ja, i nadam se da će oni koji su pomenuti u knjizi unapred prihvatiti moje izvinjenje u slučaju bilo kakvih negativnih posledica ili neprijatnosti.

Život na internetu se brzo menja. Bez sumnje, u trenutku kada budete čitali *Darknet*, određeni delovi priče više neće biti isti, neki veb-sajtovi će se ugasiti, potkulture će evoluirati, biće doneti novi zakoni. Ali osnovna tema ove knjige – kako se ljudi ponašaju u uslovima stvarne ili prividne anonimnosti – sigurno će ostati aktuelna.

Džejni Bartlet
jul 2014.

UVOD

Sloboda ili smrt

Odavno sam čuo glasine o ovom veb-sajtu, ali mi je i dalje neverovatno da postoji. Gledam u nešto što izgleda kao lista za odstrel. Tu su fotografije osoba koje prepoznajem – mahom poznatih političara – a pored svake od njih navedena je suma novca. Autor ovog sajta, koji koristi pseudonim Kuvabatake Sandžuro, smatra da biste, ukoliko možete da platite nečije ubistvo ali tako da ne postoji apsolutno nikakva mogućnost da vas uhvate, to i učinili. To je jedan od razloga zašto je osnovao *Tržište za ubistva* (*Assasination Market*). Na početnoj stranici nalaze se četiri jednostavna uputstva:

- >Dodajte ime na listu
- >Dodajte novac u kasu pored imena osobe
- >Predvidite kada će nastupiti smrt te osobe
- >Ko pogodi, dobija iznos iz kase

Tržište za ubistva ne možete da pronađete *Gugl* pretragom. Nalazi se u skrivenom, šifrovanom delu interneta kojem

ste donedavno mogli da pristupite samo pomoću brauzera po imenu *The Onion Router*, ili *Tor*. *Tor* je nastao kao projekat Istraživačke laboratorije Američke mornarice, ali je u međuvremenu prerastao u neprofitnu organizaciju koju delimično finansiraju američka vlada i razne grupe za građanska prava, i milionima ljudi širom sveta pruža mogućnost da anonimno i bezbedno pregledaju internet.* Jednostavno rečeno, *Tor* funkcioniše tako što višestruko šifruje kompjuterske aktivnosti i usmerava ih kroz nekoliko mrežnih čvorišta, ili onion rutera, i tako prikriva poreklo, odredište i sadržinu aktivnosti. Korisnici *Tora* ne mogu se pratiti, kao ni veb-sajtovi, forumi i blogovi koji postoje kao *Torovi* skriveni servisi, koje koriste isto šifrovanje saobraćaja da sakriju svoje lokacije.

Tržište za ubistva se možda hostuje na nepoznatom delu interneta, ali se sasvim lako može naći. Potreban je samo jedan jednostavan (i besplatan) softverski paket. Onda se prijavite, sledite uputstva i čekate. Nemoguće je znati broj ljudi koji tačno to i rade, ali u vreme kada ovo pišem, ako ispravno predvidim datum smrti Bena Bernankija, bivšeg predsednika Federalnih rezervi, dobiću otprilike 56.000 dolara.

To možda izgleda kao prilično besmislena opklada. Veoma je teško predvideti kada će neko da umre. Zato na *Tržištu za ubistva* postoji i peto uputstvo:

>Dozvoljeno je da sami ostvarite svoje predviđanje

* Godine 2010. *Tor* je dobio nagradu Fondacije za slobodni softver za Projekat od društvene važnosti, delom zbog usluga koje pruža uzbunjivačima, borcima za ljudska prava i aktivistima u disident-skim pokretima.

Darknet

Tržište za ubistva je radikalna primer onoga što se može naći na netu. Sem dobro poznatog sveta *Gugla*, *Hotmejla* i *Amazona*, postoji i druga strana interneta: darknet.

Za neke je darknet šifrovani svet *Torovih* skrivenih servisa, gde korisnike niko ne može da prati i identifikuje. Za druge, to su sajtovi koje uobičajeni pretraživači ne indeksiraju: neistraživi svet stranica zaštićenih lozinkom, nepovezanih sajtova i skrivenih sadržaja dostupnih samo upućenima. To je takođe postao i zajednički termin za brojne šokantne, uznemirujuće i kontroverzne kutke neta – svet zamišljenih kriminalaca i predatora svih vrsta.

Darknet je donekle sve navedeno – ali za mene je on više ideja nego konkretno mesto: podzemlje odvojeno od interneta po kome se krećemo, ali takođe i s njim povezano, svet potpune slobode i anonimnosti, gde korisnici mogu da kažu i rade šta požele, bez cenzure, bez pravila i društvenih normi. To je svet koji jednako šokira i uznemirava koliko je inovativan i kreativan, svet koji je takođe mnogo bliži nego što mislite.

Darknet je često u medijima – gotovo svakodnevno se mogu pročitati vesti o mladim ljudima koji dele pornografiju, o internet nasilnicima i trolovima koji maltretiraju nepoznate, o političkim ekstremistima koji tu šire propagandu, o trgovini ilegalnom robom, o drogama i poverljivim dokumentima od kojih nas deli samo klik ili dva – ali to je i dalje svet koji je uglavnom neistražen i slabo shvaćen. Zapravo, malo ljudi se upustilo u tamnije kutke neta da detaljnije istraži takve sajtove.

Radikalne društvene i političke pokrete počeo sam da istražujem još 2007, kada sam proveo dve i po godine prateći islamske ekstremiste po Evropi i Severnoj Americi,

pokušavajući da sastavim sliku o iscepkanoj i često nepovezanoj mreži mladih simpatizera ideologije Al Kaide. Kada sam to završio 2010, činilo se da je svet drugačiji. Svaki novi društveni ili politički fenomen na koji sam nailazio – od teoretičara zavere do aktivista ekstremne desnice i kultura droge – bio je sve prisutniji, sve aktivniji na netu. Često sam dva puta razgovarao sa istom osobom – jednom na netu i onda ponovo uživo – i činilo mi se da razgovaram sa dve različite osobe. Otkrivao sam paralelne svetove sa različitim pravilima, različitim obrascima ponašanja, različitim protagonistima. Kad god bih pomislio da sam u potpunosti istražio neku onlajn kulturu, otkrio bih još neistraženih, povezanih i tajnovitih oblasti. Za pristup nekima bilo je potrebno napredno tehničko znanje, dok je druge bilo izuzetno lako naći. Mada su sve važniji deo života i identiteta mnogih, te lokacije na netu su uglavnom nevidljive: van domašaja i van vidokruga. Zato sam krenuo da ih tražim.

Put me je odveo na nova mesta, i na internetu i u stvarnom svetu. Postao sam moderator zloglasne grupe za trolovanje i proveo nedelje na forumima posvećenim samopovređivanju, izglednjivanju i samoubistvu. Istražio sam složeni, zamršeni svet *Torovih* skrivenih servisa u potrazi za drogama i da bih proučavao mreže za distribuciju dečje pornografije. Posmatrao sam internet ratove između neonacista i antifašista na popularnim društvenim mrežama i prijavljivao se na najnovije porno-kanale da bih istražio savremene trendove u erotici kućne izrade. Posetio sam skvot u Barseloni gde žive anarhistički programeri bitkoina, oronule radničke kafane da razgovaram sa ekstremnim nacionalistima, i neuredne spavaće sobe da vidim tri devojke koje mlata silne pare izvođeci seksualno eksplicitne činove pred kamerom, za hiljade posmatrača. Istražujući i upoređujući te svetove, takođe

sam se nadao da ću odgovoriti na jedno teško pitanje: da li ta anonimnost i povezivost oslobađaju mračne strane naše prirode? I ako je tako, na koji način?

Darknet nije pokušaj razmatranja pozitivnih i negativnih strana interneta. Ista anonimnost koja omogućava funkcionisanje *Tržišta za ubistva* takođe čuva živote uzbunjivača, boraca za ljudska prava i aktivista. Na svaku destruktivnu supkulturu koju sam proučio dolazi bar isto toliko pozitivnih i konstruktivnih.

Ova knjiga se ne može čak ni smatrati sveobuhvatnim opisom brojnih mračnijih supkultura koje prožimaju život na netu. Od šifrovanih *Torovih* skrivenih servisa do popularnih društvenih mreža, teško je znati koliko je zečja rupa zapravo duboka. Umesto toga, ovo je iskustvo jednog čoveka koji je proveo dosta vremena u nekim od najneistraženijih i najzabiti-jih kutaka interneta i pokušaj da se razume i objasni ono što se u njima dešava, kao i zašto se to dešava. Na darknetu, shvatio sam, stvari često nisu onakve kakve izgledaju na prvi pogled.

Povezani

Internet kakav danas poznajemo nastao je krajem šezdesetih godina prošlog veka kao mali naučni projekat koji je finansirala i sprovela Agencija za napredne istraživačke projekte (*Advanced Research Projects Agency – ARPA*), odeljenje za razvoj američke vojske. Pentagon se nadao da će stvoriti *Arpanet* povezanih računara koji će omogućiti američkim naučnicima da dele informacije i dragoceni prostor na računarima. Godine 1969. uspostavljena je prva mrežna veza između dva računara u Kaliforniji. Bila je to mreža koja je sporo rasla.

U julu 1973. Piter Kirstajn, mladi profesor računarskih nauka na Univerzitetskom koledžu u Londonu, povezao je Veliku Britaniju sa *Arpanetom* putem telefonskih kablova na dnu okeana, i tako je postao prva osoba u Britaniji povezana na net. „Nisam imao ni najmanju predstavu u šta će se to pretvoriti!“, kaže mi Kirstajn. „Niko od nas nije imao pojma. Bili smo naučnici koji su pokušavali da osnuju i razvijaju sistem za brzo i lako deljenje podataka.“ *Arpanet*, i njegov naslednik internet, stvoreni su na principima koji će omogućiti efikasnu saradnju tim naučnicima: mreža koja je otvorena, decentralizovana, pristupačna i na kojoj nema cenzure. Te ideje će definisati ono što internet predstavlja: neograničeni svet ljudi, informacija i ideja.

Sa pojavom BBS-a (*Bulletin Board System*) 1978. i *Juzneta* (*Usenet*) 1979/80. godine, nove generacije upoznale su se sa životom na mreži. Za razliku od izolovanog *Arpaneta*, *Juznet* i BBS, prethodnici četa i foruma, bili su dostupni svakome ko ima modem i kućni računar. Mada mali, spori i primitivni po današnjim merilima, privlačili su hiljade ljudi koje je zanimalo taj novi virtuelni svet. Sredinom devedesetih, kada se pojavio *World Wide Web* Tima Berners-Lija, internet se istinski preobrazio: iz specijalizovanog podzemnog okupljališta računarskih entuzijasta i naučnih radnika u popularno mesto za okupljanje miliona oduševljenih pridošlica*.

Po rečima Džona Notona, profesora programa za promociju tehnologije na Otvorenom univerzitetu, sajberspejs je u to doba bio više od obične mreže računara. Korisnici

* Septembar 1993, kada je kompanija *Amerika onlajn* počela da svojim pretplatnicima nudi pristup *Juznetu*, ostao je zapamćen u internetskom folkloru kao „večni septembar“, kada su novopridošlice pohrlile na internet.

su ga videli kao „novu vrstu prostora“ sa sopstvenom kulturom, sopstvenim identitetom i sopstvenim pravilima. Dolazak miliona „običnih“ ljudi na net probudio je strahove i nade o tome kako će taj novi vid komunikacije delovati na nas. Mnogi tehnioptimisti, kao što su časopisi zagovornici mrežne revolucije *Wired* i *Mondo 2000*, verovali su da će sajberspejs najaviti novo doba učenosti i razumevanja, pa da će čak i označiti kraj nacionalnih država. Taj stav je najbolje izrazio američki esejista i istaknuti sajberlibertarijanac Džon Peri Barlou 1996. u tekstu sa naslovom „Deklaracija nezavisnosti sajberspejsa“, koji je stvarnom svetu objavio da „vaši pravni koncepti imovine, izražavanja, identiteta, kretanja i konteksta ne važe za nas... naši identiteti nemaju tela tako da za razliku od vas mi ne možemo zavesti red fizičkom prinudom“. Barlou je verovao da će nedostatak cenzure i anonimnost koju internet naizgled pruža izgraditi slobodnije, otvorenije društvo, zato što ljudi mogu odbaciti tiraniju svog fiksiranog, stvarnog identiteta i stvoriti sebe iznova. (U časopisu *Njujorker* to su izrazili sažetije: „Na internetu niko ne zna da si pas.“) Vodeći psiholozi tog doba, kao što je Šeri Tarkl, u uticajnoj studiji identiteta na internetu iz 1995, *Život na ekranu*, oprezno su poželeli dobrodošlicu načinu na koji život na mreži može omogućiti ljudima da izraze različite elemente svog identiteta.

Međutim, drugi su brinuli šta će se desiti ako niko ne zna da si pas. Roditelji su strahovali za decu zaraženu tom „modernom groznicom“. Nedugo posle studije Šeri Tarkl, psiholog Džon Saler proučavao je ponašanje učesnika u prvim čet-sobama. Ustanovio je da su učesnici često agresivniji i skloniji izlivima besa na mreži nego u stvarnom životu. Tvrdio je da je razlog to što, kada su zaštićeni ekranom, ljudi osećaju da društvena ograničenja, odgovornosti i norme

stvarnog sveta ne važe. Anonimnost, bila stvarna ili prividna, smatrao je Saler, omogućava vam da istražite svoj identitet, ali bi takođe mogla da vam dozvoli da se ponašate bez straha da ćete odgovarati za svoje postupke. (To je 2001. nazvao „efektom dezinhibicije na mreži“). Zaista, od početka su mnogi korisnici BBS-a i *Juzneta* posmatrali sajberspejs kao oblast za sve vrste bizarnog, kreativnog, uvredljivog i ilegalnog ponašanja. U „alternativnoj“ hijerarhiji *Juzneta*, svako je mogao da pokrene diskusionu grupu o čemu god poželi. Prva grupa je bila *alt.gourmand*, forum za recepte. Za njom su brzo usledile *alt.sex*, *alt.drugs* i *alt.rock-n-roll*. *Alt.**, kako je uskoro postao poznat, brzo je postao daleko najpopularniji deo *Juzneta*. Zajedno sa ozbiljnim i svrsishodnim grupama za književnost, kompjutere ili nauku, *Juznet* i BBS su sadržali i mnoge grupe posvećene sajbernasilništvu, hakovanju i pornografiji.

Sloboda ili smrt

U toj uzbudljivoj atmosferi je radikalni libertarijanac Džim Bel iz te obećane anonimnosti na mreži razvio jednu ekstremnu ideju. Krajem 1992. grupa radikalnih libertarijanaca iz Kalifornije pod imenom sajferpankeri (*cypherpunks*) pokrenula je mejling listu za predloge i raspravu o tome kako se sajberspejs može koristiti da jamči ličnu slobodu, privatnost i anonimnost. Bel, korisnik te liste, verovao je da ako građani mogu da koriste internet da šalju tajne, šifrovane poruke i posluju sa valutom čiji se tokovi ne mogu pratiti, moguće je stvoriti funkcionalno tržište za gotovo bilo šta. Godine 1995. izneo je svoje ideje u eseju sa naslovom „Politika atentata“,

koji je objavio preko mejling liste. Čak su i najzagriženiji libertarijanci sa te liste ustuknuli.

Bel je predložio osnivanje organizacije koja će od građana tražiti anonimne donacije u digitalnom novcu, za nagradni fond sa imenom neke javne ličnosti. Organizacija će nagradu iz fonda isplatiti onome ko tačno predvidi datum smrti te osobe. To, tvrdio je Bel, nije protivzakonito, već je samo vrsta klađenja. Međutim, u tome je bio trik: ako se dovoljan broj ljudi dovoljno razbesni na nekog pojedinca – i svako anonimno uplati samo nekoliko dolara – nagradni fond će postati toliko veliki da će neko biti dovoljno motivisan da iznese prognozu, pa da je sam ispuni i uzme nagradu. Tu u priču ulaze šifrovane poruke i sistemi koji onemogućavaju praćenje plaćanja. Ubistvo koje organizuje internet zajednica – i koje je nekažnjivo – odvalo bi se na sledeći način. Prvo bi potencijalni atentator poslao svoju prognozu u šifrovanoj poruci koja se može otvoriti samo pomoću digitalne šifre koju zna osoba koja ju je poslala. Onda ubija i šalje organizaciji tu šifru, koja će otključati njegovu (tačnu) prognozu. Pošto bi organizacija potvrdila da se prognoza ostvarila, nagrada – u vidu digitalne valute uplaćene u nagradni fond – bila bi javno postavljena na net, kao šifrovana datoteka. I ta datoteka može da se otključa samo pomoću „ključa“ koji je generisala osoba koja je iznela prognozu. Organizacija bi mogla da potvrdi prognozu i dodeli nagradu osobi koja ju je iznela a da niko ne sazna ničiji identitet.

Najbolji deo, smatrao je Bel, jeste anonimnost svih strana, sem možda ubice (i njegove žrtve), koju omogućava internet. Čak i da policija otkrije ko je sve uplaćivao u nagradni fond, sponzori bi iskreno mogli reći da nikada nisu *neposredno* tražili da neko bude ubijen. Organizacija koja je pokrenula tržište takođe ne bi mogla da pomogne, zato što njeni ljudi

ne bi znali ko je uplaćivao novac, ko je iznosio prognoze niti ko je otključao datoteku s novcem. Međutim, Belova ideja nije se svodila samo na zločin bez kazne. Verovao je da bi taj sistem omogućio pritisak na izabrane političare da budu poštene. Što je prestupnik gori – što više naljuti svoje građane – to će oni pre sakupiti veliki fond, i ohrabriti potencijalne atentatore. (Bel je verovao da bi Staljin, Hitler i Musolini svi bili ubijeni da je takvo tržište postojalo u njihovo doba.) U idealnom slučaju, niko ne bi morao da bude ubijen. Bel se nadao da bi samo postojanje takvog tržišta značilo da se niko neće usuditi da postane meta. „Savršena anonimnost, savršena tajnost i savršena bezbednost“, pisao je, „zajedno sa lakoćom i bezbednošću sa kojima nagrada može da se preuzme, doveli bi do toga da zloupotreba vlasti postane veoma rizična. Vrlo verovatno da niko iznad nivoa opštinskog službenika ne bi ni rizikovao da ostane na položaju.“

Godine 1995, kada je Bel napisao „Politiku atentata“, to je sve bila čista teorija. Mada je Bel verovao da će njegovo tržište na kraju dovesti do propasti svake vlasti na svetu, realnost nije išla ukorak sa njegovom maštom. Gotovo dve decenije kasnije, sa nastankom digitalne valute kao što je bitcoin, anonimnih brauzera kao što je Tor i proverenih sistema šifrovanja, to se desilo i Belova vizija se ostvarila. „Ubijanje je u većini slučajeva pogrešno“, pisao je Sandžuro, kada je pokrenuo *Tržište za ubistva* u leto 2013:

Međutim, ovo je neizbežan smer u kome se razvija tehnološka revolucija... Kada neko koristi zakon protiv vas i krši vaša prava na slobodu, život, imovinu, trgovinu ili potragu za srećom, sada možete, na bezbedan način, iz sigurnosti svoga stana, zauzvrat da mu skratite životni vek.

Danas na *Tržištu za ubistva* postoji bar pet-šest imena. Mada to zvuči zastrašujuće, koliko ja znam, još niko nije ubijen. Značaj tržišta nije u njegovoj delotvornosti, već u samom njegovom postojanju. Ono je tipično za kreativnost i inovacije koje karakterišu darknet: mesto bez ograničenja, mesto gde se pomeraju granice, mesto gde se ideje izražavaju bez cenzure, mesto gde ćemo zadovoljiti našu radoznalost i želje, kakve god da su. Sve opasne, veličanstvene i potpuno ljudske osobine.